

Medical Ethics and Law
Research Center

Tārīkh-i pizishkī i.e., Medical History

2022; 14(47): e38

Shahid Beheshti
University of Medical Sciences

Highlighting a Plagiarism in a Medical Dictionary: Comparison between the Two Works "Kitāb ul-Mā'" and "Qāmūs al-Aṭibbā wa Nāmūs al-'Alibbā"

Mostafa Moallemi¹, Tahereh Shakeri², Morteza Darabinia^{3*}

1. Department of History of Medical Sciences, Faculty of Medicine, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran.

2. Department of History of Medical Sciences, Member of Traditional and Complementary Medicine Research Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran.

3. Department of Islamic Thought, Faculty of Medicine, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Plagiarism or plagiarism means attributing another word to oneself. "Kitāb ul mā'", a medical dictionary of the fifth century AH, was written by Abdullah bin Muhammad Azdī and edited and published by Hamoudi in 1996. The purpose of this study is to explore the text and content of the two works "Kitāb ul mā'" and "Qāmūs al-aṭibbā wa Nāmūs al-'Alibbā" to provide a logical answer to the hypothesis of plagiarism of this medical work.

Methods: This original qualitative research, with the method of content analysis and data matching, was carried out between the two works "Kitāb ul mā'" and "Qāmūs al-aṭibbā wa Nāmūs al-'Alibbā". Similarities and textual differences were studied and detailed notes were taken. To increase reliability, second-hand resources, comprehensive library software of medicine (version one), library of Islamic history, history of Islamic Iran were used; Also the keywords "Kitāb ul mā'", "Madyan ibn Abd al-Rahmān Quṣunī", "Qāmūs al-aṭibbā", "plagiarism", "'Abdullāh ibn Muhammad Azdī" in other centers and databases such as Noormags, Scopus, SID PubMed, Magiran and Google scholar were searched.

Ethical Considerations: In the present study, the ethical aspects of library study including originality of texts, honesty and trustworthiness have been observed.

Results: The adaptation of this dictionary with the book "Qāmūs al-aṭibbā wa Nāmūs al-'Alibbā" by Quṣunī, in the eleventh century AH, shows a striking similarity between the content of these two works. The only significant difference between the Quṣunī book and the Azdī book is the order of the entries. Arrange the words arrangement in "Kitāb ul mā'" is based on the root of an abstract triad from its beginning (Fa'al-F'il), which is called the Eastern order. But the order of the "Qāmūs al-aṭibbā", unlike the "Kitāb ul mā'", is from the end of the root (Lam al- F'il), which is called the Maghribi order.

Conclusion: This study shows that Quṣunī thoroughly copied "Kitāb ul mā'" in his work, albeit with a change in the alphabetical order of the words appearance in the dictionary.

Keywords: Kitāb ul mā'; Madyan ibn Abd al-Rahmān Quṣunī; Qāmūs al-Aṭibbā; Plagiarism; 'Abdullāh ibn Muhammad Azdī"

Corresponding Author: Morteza Darabinia; **Email:** m.darabinia@mazums.ac.ir

Received: March 01, 2022; **Accepted:** June 29, 2022; **Published Online:** November 15, 2022

Please cite this article as:

Moallemi M, Shakeri T, Darabinia M. Highlighting a Plagiarism in a Medical Dictionary: Comparison between the Two Works "Kitāb ul-Mā'" and "Qāmūs al-Aṭibbā wa Nāmūs al-'Alibbā". *Tārīkh-i pizishkī, i.e., Medical History*. 2022; 14(47): e38.

مجله تاریخ پزشکی

دوره چهاردهم، شماره چهل و هفتم، ۱۴۰۱

نمایان سازی انتحال در یک فرهنگ نامه پزشکی: مطالعه موردی تطبیق دو اثر

«کتاب الماء» و «قاموس الاطباء و ناموس الالباء»

مصطفی معلمی^۱، طاهره شاکری^۲، مرتضی دارابی نیا^{۳*}

۱. گروه معارف اسلامی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران.
۲. گروه تاریخ علوم پزشکی، عضو مرکز تحقیقات طب سنتی و مکمل، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران.
۳. گروه معارف اسلامی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: انتحال یا سرقت ادبی به معنی سخن دیگری را به خود نسبت دادن است. «کتاب الماء»، فرهنگنامه پزشکی سده پنجم قمری، تألیف عبدالله بن محمد ازدی است که حمودی در سال ۱۹۹۶ میلادی آن را تصحیح و منتشر نمود. هدف از این پژوهش کاوش در متن و محتوای دو اثر «کتاب الماء» و «قاموس الاطباء» برای ارائه پاسخی منطقی به فرضیه مطرح شدن سرقت علمی از این اثر پزشکی است.

روش: این پژوهش اصیل کیفی، با روش تحلیل محتوا و تطبیق داده‌ها، بین دو اثر «کتاب الماء» و «قاموس الاطباء و ناموس الالباء» صورت پذیرفت و شباهت‌ها و تفاوت‌های متنی، مورد مطالعه و یادداشت‌برداری دقیق قرار گرفت. برای افزایش قابلیت اعتماد، از منابع دست دوم، نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای جامع طب (نسخه یک)، کتابخانه تاریخ اسلام، تاریخ ایران اسلامی بهره گرفته شد. همچنین واژگان کلیدی «کتاب الماء»، «مدین بن عبدالرحمن قوصونی»، «قاموس الاطباء»، «سرقت علمی»، «عبدالله بن محمد ازدی» در سایر مراکز و پایگاه‌های اطلاعاتی مانند PubMed، SID، Scopus، Noormags، Magiran و Google Scholar جستجو شدند.

ملاحظات اخلاقی: در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

یافته‌ها: تطبیق این فرهنگنامه با کتاب «قاموس الاطباء و ناموس الالباء» قوصونی، در سده یازدهم قمری، تشابه خیره‌کننده‌ای را بین محتوای این دو اثر نمایان می‌سازد. تنها تفاوت چشم‌گیر کتاب قوصونی با کتاب ازدی در ترتیب مدخل‌هاست. ترتیب ارائه واژه‌ها در «کتاب الماء» بر اساس ریشه ثلاثی مجرد از ابتدای آن (ف‌الفعل) است که اصطلاحاً به آن ترتیب مشرقی می‌گویند، اما ترتیب «قاموس الاطباء» برخلاف «کتاب الماء» از انتهای ریشه (لام‌الفعل) است که اصطلاحاً این شیوه را ترتیب مغربی می‌گویند.

نتیجه‌گیری: این بررسی نشان می‌دهد که قوصونی به طور گسترده، من جمله با جا به جایی ترتیب واژگان، «کتاب الماء» را به عنوان اثر تألیفی خویش منتشر ساخت.

واژگان کلیدی: کتاب الماء؛ مدین بن عبدالرحمن قوصونی؛ قاموس الاطباء؛ انتحال؛ عبدالله بن محمد ازدی

نویسنده مسئول: مرتضی دارابی نیا؛ پست الکترونیک: m.darabinia@mazums.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۱۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۰۸؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۸/۲۴

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Moallemi M, Shakeri T, Darabinia M. Highlighting a Plagiarism in a Medical Dictionary: Comparison between the Two Works "Kitāb ul-Mā'" and "Qāmūs al-Aṭībā wa Nāmūs al-'Alibbā". *Tārīkh-i pizishkī*, i.e., *Medical History*. 2022; 14(47): e38.

مقدمه

انتحال یا سرقت ادبی در فرهنگ‌نامه لغات به معنی سخن دیگری را به خود نسبت‌دادن است، بدین صورت که شخصی مطالبی از دیگری را بی‌تغییر و تصرفی در لفظ و معنی آن و یا با تصرفی اندک، از آن خویش سازد (۱). سرقت علمی به دلیل سهولت دسترسی به آثار پیشینیان، مختص عصر حاضر نیست، بلکه در طول تاریخ نمونه‌های بسیاری از این سرقت‌ها رخ داده است، چنانکه قسطنطین آفریقی (متوفی ۱۰۸۷ م.) بعد از ترجمه لاتین کتاب «الملکی» نوشته علی بن عباس مجوسی، آن را با نام «لیبر پانتگنی» به خود نسبت داد و تلاش نمود تمام نشانه‌های شناسایی نویسنده اصلی کتاب را نیز از بین ببرد تا اینکه در سال ۱۱۲۷ میلادی اصطفان انطاکی کتاب «کامل الصناعه الطبیه» یا «الملکی» را ترجمه کرد و مدت‌ها بعد در ۱۴۹۲ میلادی در ونیز با نام واقعی نویسنده منتشر شد (۲-۳).

به خودبستن آثار علمی دیگران، دامن برخی تاریخ‌نویسان آیینی را نیز آلوده ساخته است، استاد مطهری می‌گوید: «من وقتی کتاب روضه الشهداء نوشته ملاحسین کاشفی که حدود ۵۰۰ سال پیش تألیف شده بود را خواندم، متوجه تحریف تاریخ شدم تا حدی که اسم‌ها همه جعلی بود»، سپس اضافه می‌کند «در شصت سال پیش، فردی به نام آقای دربندی پیدا شد و تمام حرف‌های آن کتاب را به اضافه یک چیزهای دیگر، همه را یک جا جمع کرد که دیگر واویلا است» (۴).

«کتاب‌الماء» را هادی حسن حمودی، ادیب و پژوهشگر عراقی در سال ۱۹۹۶ میلادی تصحیح و منتشر نموده است. حمودی در یکی از کتابخانه‌های کشور الجزایر، به دو نسخه از این کتاب که گویا تنها نسخه‌های موجود از «کتاب‌الماء» بودند، دست یافت و نویسنده کتاب را «ابومحمد ازدی» معرفی نمود. نام وی تنها پس از انتشار «کتاب‌الماء» توسط حمودی، مطرح شد، چراکه مؤلف «کتاب‌الماء»، خود را در هیچ سطری از اثرش معرفی ننموده و تنها در صفحه عنوان کتاب، نام ابومحمد عبدالله بن محمد ازدی آورده شده است (۵).

قبل از انتشار «کتاب‌الماء» تا آنجا که این پژوهش بررسی نمود، اثری درباره احوالات ابومحمد ازدی نوشته نشده است و حتی پس از انتشار فرهنگ‌نامه پزشکی او هم، اثری مستقل به معرفی این پزشک و دانشمند مسلمان نپرداخت (۶). با جستجو در پایگاه‌های اطلاعاتی و مراکز علمی حاوی محتوای مجلات علمی پژوهشی با واژگان کلیدی «ابومحمد عبدالله بن محمد ازدی» و «کتاب‌الماء»، تنها دو مقاله به دست آمد:

حسان فلاح اوغلی (۱۴۲۰ ق.) در مقاله‌ای با عنوان «کتاب‌الماء (معجم طبی لغوی)» که در مجله التراث العربی منتشر شده، به معرفی کتاب و نقد مؤلف و حتی مصحح آن پرداخته است و در مجموع با کاستن از ارزش این کتاب، پیشنهاد داده که به جای معرفی آن به عنوان «أولُ مُعْجَمِ طَبِّی لُغَوِیِّ فِی التَّارِیْخِ» باید گفت «کتاب فی الطب و الادویه مرتب علی حروف المعجم» (۷).

عبدالهادی التازی (۱۴۲۱ ق.) در مقاله‌ای با عنوان «المصطلح العلمی بین الأمس و الیوم» که در مجله مجمع اللغة العربیة بدمشق منتشر شده است، علاوه بر معرفی کتاب در دو مطلب جداگانه، از پیشگامی ازدی در نگارش فرهنگ‌نامه تخصصی طبی سخن به میان آورده است (۸).

همچنین در همین راستا پژوهش‌های ارزشمندی به لحاظ نقد متون ادبی و تاریخی و یا بازگویی مصادیق سرقت‌های ادبی و علمی صورت پذیرفته است.

خوشیان و شقاقی (۱۳۹۸ ش.) در «گذری به سرقت علمی و شناخت مهم‌ترین نرم‌افزارهای تشخیص و پیشگیری» با هدف «آشنایی با سرقت علمی و معتبرترین نرم‌افزارهای داخلی و خارجی به منظور پیشگیری از این فعالیت مجرمانه» به بررسی این موضوع پرداختند و نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که شناخت نرم‌افزارهای سرقت علمی می‌تواند نقش مؤثری در کاهش میزان سرقت علمی داشته باشد (۹).

مهدی فیروزیان (۱۳۹۴ ش.) در مقاله‌ای پژوهشی «سرقت علمی شگفت» کتاب «از رنج تا شکنج: یادنامه حسین منزوی» که توسط نازخند صبحی گردآوری شده است را مورد نقد قرار داده و با ارائه شواهدی از متن کتاب، خانم صبحی را به سرقت

که گویای تشابه محتوای مطالب این دو کتاب بود، نویسندگان را به تتبع بیشتر در خصوص سرقت علمی مصمم ساخت. در اهمیت انجام این پژوهش می‌توان گفت که نمایان‌سازی انتحال، هشدار است برای جامعه علمی که در صورت ارتکاب چنین خطاها و جرم‌های علمی، پیامدهای ناگواری در انتظار مرتکبان خواهد بود که کمترین آن رسوایی علمی است. از سوی دیگر با نمایان‌سازی سرقت علمی می‌توان حقوق معنوی پیشینیان را پاس داشته و سنت سپاسگزاری را که در همه اقوام و ملل و ادیان به ویژه اسلام محترم است به نسل‌های معاصر تعلیم داد.

با توجه به مطالعات انجام‌شده به نظر می‌رسد از زمان معرفی و انتشار کتاب «قاموسُ الاطباء و ناموسُ الالباء» هیچ شبهه و یا احتمال انتحالی نسبت به این کتاب راه پیدا نکرده و تاکنون پژوهشی که این کتاب را از منظر سرقت علمی بررسی کند، صورت نپذیرفته است؛ از طرفی با افزایش روزافزون سرقت علمی - ادبی در دنیای امروز، انجام چنین پژوهش‌های تخصصی در حوزه متون تاریخ پزشکی و یا طب سنتی ضروری به نظر می‌رسد و فقدان بارز چنین پژوهش‌هایی نیز، بر اهمیت موضوع می‌افزاید، لذا بر اساس چنین هدفی، نویسندگان این پژوهش در نظر دارند، با کاوش در متن و محتوای دو اثر «کتاب‌الماء» و «قاموس الاطباء»، با تحلیل و ارزیابی کیفی منابع دست اول پاسخی منطقی برای فرضیه مطرح‌شده، ارائه دهند.

روش

این مطالعه، پژوهشی کیفی با رویکرد تطبیق و تحلیل محتوا است که به روش کتابخانه‌ای و با تکیه بر متون تاریخی و منابع الکترونیک صورت پذیرفته است. تحقیق حاضر بر بررسی محتوای دو اثر فرهنگ‌نامه پزشکی «کتاب‌الماء» نوشته محمد ازدی و تطبیق آن با کتاب «قاموس الاطباء و ناموس الالباء» عبدالرحمن قُوصونی مصری متمرکز است. ابتدا «کتاب‌الماء» مورد مطالعه موضوعی قرار گرفت و موضوعات آن با کتاب «قاموس الاطباء» تطبیق داده شد،

علمی از کتاب خودش تحت عنوان «از ترانه و تندر: زندگی، نقد و تحلیل اشعار حسین منزوی» متهم نموده است (۱۰). سیده‌زهرا بطحائی (۱۳۹۰ ش.) در پژوهشی با عنوان «سرقت علمی: تعریف، مصادیق‌ها و راهکارهای جلوگیری، پیشگیری و تشخیص» سرقت علمی را مورد بحث قرار داده و شرط اصلی و لازم برای دوری از سرقت علمی را، دانستن اطلاعات دقیق درباره این موضوع می‌داند و به این نتیجه رسیده که می‌توان با شناخت و آگاهی بیشتر از این موضوع امکان ارتکاب به این جرم را از بین برد (۱۱).

متون ادبی و تاریخی، از منابع معتبر برای دستیابی و آشنایی با علوم مختلف و حتی اسناد تاریخی شمرده می‌شوند (۱۲)؛ در همین راستا بررسی کتب پیشینیان در حوزه علوم پزشکی نیز از این فائده مستثنی نیست و صحت و سقم محتوای آن‌ها می‌تواند راهگشای مطالعاتی مستند در حیطه تاریخ پزشکی گردد.

فرضیه مطرح‌شدن سرقت علمی از این اثر پزشکی در حین بررسی «کتاب‌الماء» صورت پذیرفت؛ بدین‌گونه که مؤلف در مدخل «بنن» مطلبی آورده که ترجمه آن چنین است: «بنن دانه ایست که قهوه از آن تهیه می‌شود و من از استادم، ابن سینا درباره ماهیت، طبیعت و منافع و مضرات قهوه پرسیدم...» (۵). این چند جمله و جملات بعد موجب تفحص در متون طبیبی کهن به ویژه آثار ابن سینا شد تا روشن شود آیا مؤلف در این مطالب یگانه است یا آنکه دیگران همچنین گفته‌اند (در تألیفات پزشکی و غیر پزشکی ابن سینا هیچ مطلبی درباره دانه بن و یا همان قهوه دیده نشد. این از جمله منقولات ازدی است که می‌توان در اثبات ادعای ازدی مبنی بر شاگردی‌اش نزد ابن سینا بهره جست). جستجوی نرم‌افزاری تنها یک منبع مشابه را به دست می‌دهد که مطالبش با آنچه ازدی بیان داشته، دقیقاً برابری می‌کند! تنها منبعی که مطالب «کتاب‌الماء» درباره قهوه را بی‌کم و کاست دارد کتاب «قاموسُ الاطباء و ناموسُ الالباء» نوشته مدین بن عبدالرحمن قُوصونی (زنده به سال ۱۰۴۴ ق.) است (۱۳). بررسی‌های اولیه

بلاد بها نیطت علی تَمائمی
و أوّل أرضٍ مَسَّ جِلدی تُراثها

را در مورد «حُبُّ الْوَطْنِ» و «الْحَنِينُ إِلَى الْاَوْطَانِ» به کار می‌برند (۱۴-۱۵).

مؤلف این بیت را با اندکی تغییر آورده است:

دیارَ بها شُدَّتْ عَلَيَّ تَمائمی
و أوّل أرضٍ مَسَّ جِلدی تُراثها (۱۶)

ترجمه: سرزمین‌هایی که بازوبندهای چشم زخم را (در آغاز تولد) در آنجا بر من بستند و نخستین زمینی که خاک آن پوست تن مرا لمس کرده است!

نقد دیگر فلاح اوغلی به ادعای مصحح در مورد سفر ازدی به عراق و بصره است (۷). به عبارتی در هیچ جای کتاب، صراحتاً و تلویحاً به حضور ازدی در عراق و یا بصره اشاره نشده است! بر اساس منابع دیگر هم نمی‌توان مدعی حضور ازدی در بصره و یا عراق شد؛ با این وجود نویسنده «کتاب الماء» بیست بار از عراق و مردم آن با عبارتهایی مانند «صِیْبَانِ اَهْلِ الْعِرَاقِ، الْعَوَامِ فِي الْعِرَاقِ، مَعْرُوفٌ فِي الْعِرَاقِ، اَرْضُ الْعِرَاقِ، عِنْدَ اَهْلِ الْبَصْرَةِ وَ يُعْرَفُ فِي الْبَصْرَةِ» یاد کرده است (۵، ۱۷-۱۶).

همچنین فلاح اوغلی نه‌تنها ملاقات ازدی با ابوریحان بیرونی را نپذیرفته است، بلکه خبر شاگردی ازدی در محضر ابن سینا را نیز برنتابیده و نقل‌های مکرر و تعبیر «شیخنا العلامة» را که مؤلف درباره او به کار برده را تشریفات دانسته است (۷). درباره ملاقات ابوریحان بیرونی، به نظر می‌رسد حق به جانب مصحح کتاب است، چراکه ازدی در مدخل «ضممد» نوشته است: «سَمِعْتُ الْبِیْرُونِيَّ يَقُولُ...» (۱۵). بنابراین ادعای مصحح درست بوده و اشکالی به او وارد نیست. همچنین به نظر می‌رسد نقد درباره شاگردی ابن سینا هم درست نباشد، چراکه مؤلف با تعابیر مختلف از قبیل «وَ قَدْ سَمِعْنَا، وَ قَدْ سَأَلْتُ، أَحْبَرْنَا، حَدَّثَنِي، حَدَّثْنَا، أَنْشَدْنَا، أَنْشَدْنَا لِنَفْسِهِ، سَمِعْتُ شَيْخَنَا، ذَكَرْنَا» (۵، ۱۶) جای تردید نگذاشته که ابن سینا استاد وی بوده است.

سپس مجدداً محتوای هر دو کتاب، به صورت سطر به سطر، با هدف آشکارسازی شباهت‌ها و تفاوت‌های متنی، مورد مطالعه و یادداشت‌برداری دقیق قرار گرفت. برای معتبرساختن فرضیه مطرح‌شده، تعداد جملات و واژگان مستخرج از هر دو متن، با قید منبع و شماره صفحه، به صورت جدول در دو ستون مجزا درج گردید و جهت راستی آزمایی، مقابله متنی و واژگانی بین این دو کتاب به عمل آمد، سپس همه موضوعات، مضامین و واژگان مشترک، شناسایی و علامت‌گذاری شده و جملات غیر مرتبط و یا تکراری حذف گردید. بدیهی است در انتها برای افزایش قابلیت اعتماد، از منابع دست دوم، نرم‌افزارهای کتابخانه‌ای جامع طب (نسخه یک)، کتابخانه تاریخ اسلام، تاریخ ایران اسلامی و سایر مراکز و پایگاه‌های اطلاعاتی همچون Magiran, Noormags, Scopus, SID, PubMed و Google Scholar استفاده از واژگان کلیدی «کتاب الماء»، «مدین بن عبدالرحمن قوصونی»، «قاموس الاطباء»، «سرقت علمی»، «عبدالله بن محمد ازدی» بهره گرفته شد.

یافته‌ها

۱. معرفی اجمالی محمد ازدی و فرهنگ‌نامه پزشکی او
به نام «کتاب الماء»: «ابومحمد عبدالله بن محمد ازدی» معروف به ابن الذهبی، پزشک و دانشمند مسلمان، متوفای سال ۱۰۳۵ میلادی (۴۱۴ ش.) در کشور عُمان به دنیا آمد (۵). با توجه به نوشته مصحح در مقدمه کتاب الماء، ازدی از عُمان به بصره و بغداد سفر کرد و سپس به فارس (ایران) رفت و در آنجا از محضر ابن سینا و ابوریحان بیرونی بهره برد. پس از کسب علوم و افزایش آندوخته‌های پزشکی به بیت‌المقدس و آریحا رفته از آنجا به مصر و آنگاه به اندلس رهسپار گشت (۵). حسان فلاح اوغلی در نقد مصحح کتاب، صُحاری دانستن و به دنبال آن عمانی‌بودن مؤلف را با استناد به شعری که او در مدخل «صحرا» آورده، درست نمی‌داند (۷)، اما به نظر می‌رسد این نقد وارد نباشد، چراکه در ادبیات کهن تمدن اسلامی بیت معروف:

فرهنگ‌نامه پزشکی «کتاب‌الماء» که حمودی آن را منتشر نمود، در سه جلد و ۱۳۵۰ صفحه تنظیم گردید (تصویر ۱). دقت نظر واژگانی که محمد ازدی در فرهنگ‌نامه خویش آورده است و تطبیق آن با لغت‌نامه‌های پیش از آن، به خوبی بیانگر توفیق صاحب اثر در گردآوری واژه‌های تخصصی عرصه پزشکی، داروسازی و داروشناسی در حوزه تمدن اسلامی است. بحث‌های ابتکاری مؤلف، ذیل برخی واژها و ارائه دیدگاه‌های شخصی‌اش و به چالش کشیدن نظرات صاحب‌نظران، به خوبی شخصیت و توان علمی او را به مخاطب می‌شناساند (۵).

قاضی صاعد اندلسی در «کتاب‌التعریف»، محمد ازدی را متبحر در صنعت ساخت دارو و آشنا با علم شیمی معرفی می‌کند. با توجه به عبارات، کتاب قاضی صاعد، ازدی سالیانی در بلنسیه (شهر اندلس) ساکن بوده و کارها و فعالیت‌های علمی وی در معرض دید همگنان قرار داشته است. اینکه قاضی صاعد در دفنش حاضر بوده به روشنی اهمیت ازدی را نشان می‌دهد (۱۸-۱۹). ابن ابی‌اصیبعه در کتاب «عیون الانباء»، بر تبحر او در علم پزشکی، ساخت دارو و سختکوشی بسیار وی در این راه مهر تأیید می‌نهد (۲۰). عبدالهادی التازی نیز در تحقیق خود، محمد ازدی را در نگارش فرهنگ‌نامه تخصصی - طبی پیشگام دانسته است (۸).

تصویر ۱ جلد‌های اول، دوم و سوم «کتاب‌الماء»، فرهنگ‌نامه پزشکی، تألیف محمد ازدی

یکی از ویژگی‌های اخلاق حرفه‌ای و شریعت‌مداری او صداقت نمی‌دانم است. او در چند جا از کتاب مطالبی را نقل می‌کند، اما چون به درستی آن اطمینان ندارد آشکارا نوشته است: «و لا أدری ما صحّته؛ لا أدری کیف صحّته؛ لا أدری کیف هو؛ لا أدری کیف ذلک؛ لا أدری کیف تکون» (۵، ۱۶-۱۷).

۲. معرفی اجمالی قُوصُونی و کتاب او به نام «قاموس الاطباء و ناموس الالباء»: مدین بن عبدالرحمن قُوصُونی متولد سال ۱۶۲۳ میلادی (۱۰۰۲ ش.)، از پزشکان معروف مصر بود که مقام ریاست پزشکان را نیز بر عهده داشت. وی کتابی به نام «قاموس الاطباء و ناموس الالباء» را گردآوری نمود که مورد تحسین و تمجید معاصرانش قرار گرفت. شهاب

ازدی ادعا می‌کند شاگرد ابن سینا بوده و از محضر وی بهره جسته است؛ او مطالبی را از قانون نقل کرده که پراکندگی آن، نشان از اشراف کامل وی بر کل کتاب دارد. با توجه به این نکته که نگارش قانون از جرجان آغاز و در ری ادامه یافته و در همدان به اتمام رسیده است (۲۰)؛ به نظر می‌رسد ازدی از جرجان تا همدان در مصاحبت ابن سینا بوده و یا آنکه پس از اتمام قانون، نسخه‌ای از آن به دست وی رسیده است. ازدی همچنین از رساله «ادویه قلبیه» ابن سینا مطلبی را نقل کرده است (۱۷). گفته شده که ابن سینا این رساله را در آغاز ورودش به همدان نگاشته است (۲۰).

پیش از او می‌زیستند، مورد جستجو قرار گرفت، ولی تشابهی یافت نشد، به جز مطالبی که خود محمد ازدی اظهار داشت که از استاد خویش، ابوعلی سینا اخذ کرده است. بنابراین احتمال اینکه قوصونی، محتوای کتابش را از نویسنده دیگری غیر از محمد ازدی گرفته باشد، بسیار ضعیف و در حد هیچ است.

۳. تطبیق مطالب «کتاب الماء» و «قاموس الاطباء و ناموس الالباء»: با توجه به اهمیت مقایسه تطبیقی در پژوهش‌های علمی و تحلیلی (۲۳) و بی‌توجهی پژوهشگران به «سنت متن شناختی آثار طبی»، گاهی کتابی و یا شهرتی به دانشمندی نسبت داده می‌شود که بدان تعلق ندارد (۲۴). محتوا و عبارات دو اثر، «کتاب الماء» و «قاموس الاطباء»، به صورت دسته‌بندی‌شده در جداول زیر نشان داده شده است که به خوبی تشابه محتوای این دو کتاب را آشکار می‌سازد.

۳-۱. نمونه اول، تطبیق و بازنمایی سه مورد سرقت علمی از جلد اول «کتاب الماء»

الدین خَفَاجی (متوفی ۱۰۶۹ ق.) با تحسین این کتاب، آن را برتر از «صَاح» جوهری و «العین» خلیل و «الفائق» زمخشری دانسته است (۲۱). فوزی عامر، نویسنده کتاب «الاطباء القوصونیون»، ضمن معرفی قوصونی و آثارش، امانتداری او را در نقل قول‌ها ستوده است (۲۲). قوصونی در ابتدای کتاب، تأکید نمود که پیش از او کتابی بدین صورت نگاشته نشد. همچنین نوشته است که در این کتاب، واژگان را به نیکویی منظم ساخته و با روشن‌ترین روش بیان نموده است و هر آنچه که در مورد مفردات و مرکبات دارویی، اعضای بدن انسان، تشریح وظایف بدن، بیماری‌ها، راه‌های درمان آن و شش اصل ضروری حیات (سته ضروریه)، لازم بود، به بهترین شکل در کتابش به نگارش آورده است (۱۳). او در کتاب خود، نام هشت ادیب و طبیب را ذکر کرد (۱- ازهری؛ ۲- ابن سیده؛ ۳- ابن المکرم؛ ۴- ابن مکتوم؛ ۵- ابن سینا؛ ۶- ابن نفیس؛ ۷- قطب الدین شیرازی؛ ۸- ابن الکتبی) و مدعی شد، مطالب کتاب وی برگرفته از آثار آنان است، اما در کنار هشت طبیب یادشده، نامی از محمد ازدی به چشم نمی‌خورد (۱۳). تحقیقات بیشتر نشان می‌دهد که هشت طبیب یادشده، یک نفر پیش از محمد ازدی، دو نفر معاصر وی و پنج نفر دیگر دو تا سه قرن بعد از او می‌زیستند. کتب معاصرین و آثار آنانی که

جدول ۱: بازنمایی سرقت علمی از جلد اول، صفحه ۱۵۰ «کتاب الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»

کتاب‌ها	متن و ترجمه
کتاب الماء، ج ۱، ص ۱۵۰	البَنَانُ: الأصابع، و قیل: أطرافها، واحدها بَنَانَةٌ، و قوله تعالی: (وَ اضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ) قَالَ الرَّجَّاجُ: معناه ههنا الأصابع و غيرها من جميع الأعضاء.
قاموس الاطباء، ج ۲، ص ۱۳۸	البنان، الاصابع و قیل أطرافها واحدها بنانه و قوله تعالی وَ اضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ قَالَ الرجاج معناه ههنا الاصابع و غيرها من جميع الأعضاء.
ترجمه	انگشتان: انگشتان دست. به اطراف انگشتان هم گفته می‌شود. بنان به یک انگشت گفته می‌شود، چنانکه خداوند (در قرآن) می‌فرماید: به همه انگشتانشان ضربه بزنید. از نظر رجاج: بنان در اینجا شامل انگشتان و تمام اعضای بدن می‌شود.

جدول ۲: بازنمایی سرقت علمی از جلد اول، ادامه صفحه ۱۵۰ «کتاب الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»

کتاب‌ها	متن و ترجمه
کتاب الماء، ج ۱، ص ۱۵۰	و البُنُّ بالصَّمِّ: حَبٌّ مَعْرُوفٌ، أَصْلُهُ مِنَ الْيَمَنِ، تُتَّخَذُ مِنْهُ الْقَهْوَةُ. وَ قَدْ سَأَلْتُ شَيْخَنَا الْعَلَمَةَ الْأَجْلَّ ابْنَ سَيْنَا عَنْ مَاهِيَةِ الْقَهْوَةِ وَ طَبْعِهَا وَ مَضَارِّهَا وَ مَنَافِعِهَا فَأَجَابَ: الْقَهْوَةُ كَغَيْرِهَا مِنَ الْأَدْوِيَةِ، لَهَا نَفْعٌ فِي بَعْضِ الْأَحْوَالِ. وَ أَمَّا طَبْعُهَا فِي الْكَيْفِيَّتَيْنِ الْفَاعِلَتَيْنِ أَعْنَى الْحَرَارَةِ وَ الْبُرُودَةِ، فَالظَّاهِرُ أَنَّهَا مَعْتَدَلَةٌ وَ تَمِيلُ إِلَى الْبُرْدِ قَلِيلًا. وَ الْبِنُّ بِالضَّمِّ حَبٌّ مَعْرُوفٌ يَجْلِبُ مِنَ الْيَمَنِ تَتَّخَذُ مِنْهُ الْقَهْوَةُ تَنْبِيهِ قَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا شَيْخَنَا رَوَاهُ وَ شَيْخُ شَيْخِنَا رَوَاهُ رَئِيسُ الْأَطْبَاءِ بِالْإِتِّفَاقِ عِنْدَ أَهْلِ الْخِلَافِ وَ الْوِفَاقِ بَدْرُ الدُّنْيَا وَ الدِّينُ مُحَمَّدُ بَدْرُ الدِّينِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ الْقَوْصُونِيِّ طَبِيبٍ الْقَهْوَةُ كَغَيْرِهَا مِنَ الْأَدْوِيَةِ لَهَا نَفْعٌ فِي بَعْضِ الْأَحْوَالِ. وَ أَمَّا طَبْعُهَا فِي الْكَيْفِيَّتَيْنِ الْفَاعِلَتَيْنِ أَعْنَى الْحَرَارَةِ وَ الْبُرُودَةِ فَالظَّاهِرُ أَنَّهَا مَعْتَدَلَةٌ وَ تَمِيلُ إِلَى الْبُرْدِ قَلِيلًا.
رونویسی شده توسط قوصونی در کتاب قاموس الاطباء، ج ۲، ص ۱۳۹	بن: گیاه معروفی است، با اصالت یمنی که از آن قهوه به عمل می‌آید. از دانشمند بزرگوار ما ابن سینا، از ماهیت، طبیعت، ضرر و نفع آن سؤال شد، پاسخ داد: قهوه مانند سایر ادویه‌ها، در برخی موارد مفید است. در خصوص طبیعت گرم یا سرد آن، به نظر می‌رسد معتدل و کمی مایل به سرد باشد.
* علاوه بر سرقت علمی، تحریف در ارجاع نیز مشهود است.	حذف نام ابن سینا و اضافه کردن نام جعلی بدرالدین محمد بن قوصونی در متن جهت انتساب متن به او.

جدول ۳: بازنمایی سرقت علمی از جلد اول، صفحه ۲۴۶ «کتاب الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»

کتاب‌ها	متن و ترجمه
کتاب الماء، ج ۱، ص ۲۴۶	الْجِرَاحَةُ، طَبًّا: تَفَرَّقَ إِتِّصَالَ يَقَعُ فِي اللَّحْمِ مَا دَامَ قَرِيبَ الْعَهْدِ وَ لَمْ يَتَّفَرَّقْ.
قاموس الاطباء، ج ۱، ص ۱۰۶	الجراحة بالكسر في عرف النحاة الاطباء تفرق اتصال يقع في اللحم ما دام قريب العهد و لم يتفرح. جراحة در طب، به معنی از هم‌گسیختگی در بافت گوشت است، مادام که قابل ترمیم بوده و فاسد نشده باشد.

۲-۳. نمونه دوم، تطبیق و بازنمایی سه مورد سرقت**علمی از جلد دوم «کتاب الماء»****جدول ۴:** بازنمایی سرقت علمی از جلد دوم، صفحه ۴۱۶ «کتاب الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»

کتاب‌ها	متن و ترجمه
کتاب الماء ج ۲، ص ۴۱۶	الْخَلْعُ، لُغَةً: النَّزْعُ. وَ طَبًّا خُرُوجُ زَائِدَةِ الْعَظْمِ عَنْ حُفْرَتِهَا وَ مَوْضِعِهَا الَّذِي هُوَ لَهَا بِالطَّبْعِ، خُرُوجًا تَامًا. وَ عَلَامَتُهُ اعْوَجَاجُ شَكْلِ الْعَضْوِ وَ فَقْدُ الْمَفْصَلِ جَمِيعِ حَرَكَاتِهِ.
متن رونویسی شده در کتاب قاموس الاطباء، ج ۱، ص ۲۵۴	بالفتح لغة النزاع و طباً خروج زائدة العظم عن حفرتها و موضعها الذي هو لها بالطبع خروجاً تاماً و علامته اعوجاج شكل العضو و فقد المفصل جميع حركاته.
ترجمه	بیرون‌زدگی که در لغت به معنی جداشدن است و در طب به معنی بیرون‌زدگی کامل برآمدگی استخوان از محل طبیعی آن است. علامت آن، کج‌شدن شکل طبیعی عضو و ناتوانی هرگونه حرکت در مفصل است.

جدول ۵: بازنمایی سرقت علمی از جلد دوم، صفحه ۵۰۷ «کتاب الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»

کتاب‌ها	متن و ترجمه
کتاب الماء، ج ۲، ص ۵۰۷	الرَّبْوُ: البُهْرُ، و هو التَّهِيَجُ و تَوَاتُرُ النَّفْسِ الذی یعرض للمُسْرَعِ فی مشیه و حرکتہ. قالہ أئمّة اللّغّة.
قاموس الاطباء، ج ۲، ص ۲۳۶	الربو بالفتح البهر و هو التهيج و تواتر النفس الذي يعرض للمسرع في مشيه و حرکتہ قالہ ائمة اللغة.
ترجمه	تنگی نفس: نفس گرفتگی عبارت است از آشفتگی و تنفس پی در پی برای کسی که تند راه می‌رود و سرعت در حرکاتش دارد. واژه‌شناسان چنین نامی به او داده‌اند.

جدول ۶: بازنمایی از سرقت علمی از جلد دوم، صفحه ۵۲۵ «کتاب الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»

کتاب‌ها	متن و ترجمه
متن کتاب الماء، ج ۲، ص ۵۲۵	الرَّسْغُ، بِالضَّمِّ و بضمَّتین، لغةُ: الموضع المستدقّ بین الحافر و مؤصل الوظيف من اليد و الرَّجُل، أو مفصل ما بین الساعد و الکفّ، و الساق و القَدَم. و مثل ذلك من کلّ دابة، و الجمع أرساغ
متن قوصونی در کتاب قاموس الاطباء، ج ۱، ص ۲۷۳	الرسغ، بالضم و بضمّتين لغةُ الموضع المستدق بين الحافر و موصل الوظيف من اليد و الرجل او مفصل ما بين الصاعد و الکف و الساق و القدم و مثل ذلك من کل دابة و الجمع ارساغ کذا فی القاموس
ترجمه	مع: موضع باریکی است متصل کننده سم و ساق در دست و پا، یا مفصل بین آرنج و کف، یا ساق و پا. همانند آن در تمام چارپایان نیز وجود دارد. ارساغ جمع واژه وسغ است.
* علاوه بر سرقت علمی، تحریف در ارجاع نیز مشهود است.	چنانکه مشهود است، در انتهای پاراگراف کتاب قاموس الاطباء، جمله «کذا فی القاموس» یعنی همچنانکه در دایره‌المعارف قاموس هم آمده است، اضافه شد. منظور قوصونی، قاموس المحيط فیروزآبادی (متوفی ۸۱۷ ق.) است. آوردن نام القاموس، فقط برای زدودن نام محمد ازدی بود، چراکه فیروزآبادی، همان تعریف محمد ازدی را در فرهنگ‌نامه خود آورده بود (۲۵).

۳-۳. نمونه سوم، تطبیق و بازنمایی سه مورد سرقت

علمی از جلد سوم «کتاب الماء»

جدول ۷: بازنمایی سرقت علمی از جلد سوم، صفحه ۹۲۳ «کتاب الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»

کتاب‌ها	متن و ترجمه
کتاب الماء، ج ۳، ص ۹۲۳	عمر: العُمُرُ و العُمُرُ: مُدَّةُ بقاء النَّفْسِ مع الجسم، و الجمع أعمار. و لما تعدّر دوام بقاء بدن الانسان کان زمانُ بقاءه منقطعاً متناهیاً. و ذلك هو العُمُر. و تناهی الزّمان لا یلزمه أنْ یكون بقدر معین.
قاموس الاطباء، ج ۱، ص ۱۸۵	العمر، بالضم و بضمّتين مدّة بقاء النفس مع الجسم و الجمع اعمار قال الامام القرشی فی الشامل لما تعذر دوام بقاء بدن الانسان کان لا محالة زمان بقاءه منقطعاً متناهیاً و ذلك هو عمره و تناهی الزمان لا یلزمه ان یكون بقدر معین.
ترجمه	زندگانی: مدت ماندگاری روح با جسم است. واژه اعمار جمع عُمر است. از آنجا که ماندگاری تن آدمی دشوار و ناممکن است. از این رو ماندگاریش فرجام و نقطه پایان خواهد داشت. آن فرجام همان عمر آدمیست و لزومی ندارد که پایان عمر، مدت زمان مشخصی داشته باشد.
* علاوه بر سرقت علمی، تحریف در ارجاع نیز مشهود است.	قوصونی در کتاب قاموس الاطباء علاوه بر به خود بستن مطالب علمی از کتاب الماء، در نیمه پاراگراف، به کتاب الشامل، نوشته قرشی ارجاع می‌دهد، در حالی که در کتاب الشامل، اساساً چنین مطلبی وجود ندارد (۲۶).

جدول ۸: بازنمایی سرقت علمی از جلد سوم، صفحه ۱۲۹۱ «کتاب‌الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»

کتاب‌ها	متن و ترجمه
کتاب‌الماء، ج ۳، ص ۱۲۹۱	الْهَيْكُ: تَفَرَّقَ اتِّصَالَ يَقَعُ فِي طَرَفِ الْعَضَلَةِ.
قاموس‌الاطباء، ج ۱، ص ۳۲۹	الهیتهک بالفتح طبا تفرق اتصال يقع فی طرف العضلة.
ترجمه	سکسکه: قطع اتصالی است که در انتهای ماهیچه اتفاق می‌افتد.

جدول ۹: بازنمایی سرقت علمی از جلد سوم، صفحه ۱۳۲۳ «کتاب‌الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»

کتاب‌ها	متن و ترجمه
کتاب‌الماء، ج ۳، ص ۱۳۲۳	و الْوَرِيدَانِ: عِرْقَانِ فِي الْعُنُقِ. وَ عَنِ أَبِي زَيْدٍ: هُمَا عِرْقَانِ بَيْنَ الْأَوْدَاجِ وَ بَيْنَ اللَّيْتَيْنِ، قَالَ: وَ هُمَا مِنَ الْبَعِيرِ الْوَدَّجَانِ. وَ قَالَ الْفَرَاءُ: الْوَرِيدُ: عِرْقٌ بَيْنَ الْحَلْقُومِ وَ الْعِلْبَاءَيْنِ، وَ الْجَمْعُ أُورْدَةٌ.
قاموس‌الاطباء، ج ۱، ص ۱۴۶	الوریدان، عرقان فی العنق و عن ابی زید هما عرقان بین الاوداج و بین اللبتین قال و هما من البعیر الودجان و قال الفراء الورید عرق بین الحلقوم و العلباوین انتهى و الجمع اوردة.
ترجمه	منظور از رگ‌ها: دو رگ اصلی در گردن می‌باشد. بنا بر تعریف ابی‌زید، آن دو رگ اصلی، بین دو سوی گردن و میان سایر رگ‌ها واقع است. این دو ورید را در شتر ودجان «شاهرگ‌ها» می‌گویند. به گفته فراء، رگی است بین گلو و دو رشته عصب مرکزی. جمع واژه ورید، آورده است.

جدول ۱۰: نمایان‌سازی دستکاری در فهرست «کتاب‌الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»

ترتیب فهرست اصلی در «کتاب‌الماء»	فهرست دستکاری شده در ترتیب مدخل‌های «کتاب‌الماء» در کتاب «قاموس الاطباء»
جلد اول	اب - ج ۱، ص ۳۹
	اب - ج ۱، ص ۳۸
جلد دوم	سام - ج ۲، ص ۶۰۵
	سم - ج ۲، ص ۶۶۶
جلد سوم	مارستان - ج ۳، ص ۱۱۷۴
	یاسمین - ج ۳، ص ۱۳۴۱
	الاب - ج ۱، ص ۱۹
	الایره - ج ۱، ص ۱۵۰
	السامة - ج ۲، ص ۱۰۲
	السم - ج ۲، ص ۱۰۵
	المارستان - ج ۱، ص ۲۲۰
	الیاسمین - ج ۲، ص ۱۳۴

بحث

با توجه به یافته‌ها، «کتاب‌الماء» اثری فاخر از ابومحمد عبدالله بن محمد ازدی اهل کشور عُمان است. او دانش پزشکی شرق و غرب عالم اسلامی را فراگرفت و به شاگردی نزد ابن سینا و ابوریحان بیرونی افتخار می‌کرد. نتیجه این بررسی نشان می‌دهد که چند سده پس از درگذشت ازدی،

به نظر می‌رسد نمونه‌های ذکر شده از مشابهت‌های میان عبارات «کتاب‌الماء» و «قاموس الاطباء» برای اطمینان‌یافتن از وقوع یک سرقت بزرگ ادبی و علمی کافی باشد. با توجه به اقسام سرقت ادبی نسخ، سلخ و مسخ (۲۷)، به نظر می‌رسد هر سه شکل آن در این کتاب روی داده است.

مشارکت نویسندگان

مصطفی معلمی: ایده مقاله، نگارش مقاله، جستجوی منابع.
طاهره شاکری: نگارش مقاله، تنظیم و ویرایش مقاله، جستجوی منابع.

مرتضی دارابی‌نیا: ایده مقاله، نگارش مقاله، جستجوی منابع.
نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

قوصونی با دستکاری سازمان‌یافته و وسیع، من جمله با جا به جایی ترتیب واژگان، «کتاب‌الماء» را به عنوان اثر تألیفی خویش منتشر ساخت، به نحوی که می‌توان گفت تمام محتوای کتاب «قاموس الاطباء و ناموس الالباء» رونویسی شده از «کتاب‌الماء» می‌باشد. تنها تفاوت چشم‌گیر کتاب قوصونی با کتاب ازدی در ترتیب مدخل‌هاست. ترتیب ارائه واژه‌ها در «کتاب‌الماء» بر اساس ریشه ثلاثی مجرد از ابتدای آن (فاء‌الفعل) است که اصطلاحاً به آن ترتیب مشرقی می‌گویند، اما ترتیب «قاموس الاطباء» برخلاف «کتاب‌الماء» از انتهای ریشه (لام‌الفعل)، یعنی مانند ترتیب «قاموس المحيط» فیروزآبادی است که اصطلاحاً این شیوه را ترتیب مغربی می‌گویند. قوصونی آگاهانه آهنگ سرقت ادبی نمود، چراکه اگر نام نویسنده معلوم نبود و یا نویسنده آنچنان گمنام بود که وی نمی‌خواست به منبعی مجهول المؤلف استناد نماید می‌بایست از این منبع چشم‌پوشی نماید و یا لاقلاً نام منبع را که معلوم بود بیاورد، البته با این حجم از رونویسی‌ها حتی اگر از ابتدا نیز مهم‌ترین منبع خویش را «کتاب‌الماء» اعلام می‌کرد، باز هم تنها ابتکار او به هم‌ریختن ترتیب «کتاب‌الماء» می‌بود! و صد البته قوصونی ناچار به چنین ترتیبی شده تا مخاطبان در نیابند کتاب وی رونویسی کامل از یک تألیف دیگر است! قوصونی علاوه بر انتحال، مطالبی را که از کتاب ازدی گرفته، آشکارا به دیگران نسبت داده است!

نتیجه‌گیری

با توجه به محدودیت دستیابی به نسخ بیشتر از «کتاب‌الماء»، به نظر می‌رسد شواهد ذکر شده در این پژوهش، تا حدودی توانسته است پاسخی منطقی به فرضیه مطرح‌شده، ارائه دهد. در صورت دستیابی به نسخ بیشتر «کتاب‌الماء» پژوهش‌های جامع‌تر و دقیق‌تری پیشنهاد می‌گردد. مطالعه حاضر می‌تواند شروعی برای بررسی و سندیت کتب پیشینیان، به خصوص در حوزه تاریخ پزشکی در دوران تمدن اسلامی باشد و علاوه بر این، در سندیت‌بخشیدن به مقالات علمی معتبر نیز بسیار تأثیرگذار خواهد بود.

References

1. Mo'in M. Persian culture. Tehran: Amir Kabir Publications; 1992. Vol.1 p.363. [Persian]
2. Akbari E, Moallemi M. Latin Equivalents of Brain Membranes: A Solid Proof of Connection between Liber Pantegni by Constantine the African and Kāmil Al-Şinā'a Al-Ṭibbīya by 'Ali ibn al-'Abbas al-Mağūsī. Religion and Health. 2019; 7(2): 62-67.
3. Najmabadi M. History of medicine in Iran after Islam. Tehran: Tehran University; 1996. P. 193-4. [Persian].
4. Motahari M. Hosseini Epic. Tehran: Sadra Publications; 1998. Vol.1 p.84-82. [Persian].
5. Azdi Sahari A. Kitāb ul mā'. Research by Hamoudi HH. Masqaṭ: Ministry of Heritage and Culture; 1996. Vol.1 p.13-15, 117-300, 809. [Arabic]
6. Moallemi M, Darabinia M. Study and recognition of the Muslim sage, Abdullah Azdi and his medical dictionary called the Kitāb ul mā'. Medical Ethics and History. 1399; 13(1): 463-469.
7. Falaḥ Oglī H. Kitab al-Ma'a (lexical medical dictionary). Arab Heritage. 1999; 78: 111-120.
8. Al-Tazi A. Al-Mostalah al-'ilmīyya bain al-Ams wa al-Yuom. Journal of the Arabic Language Academy in Damascus. 1999; 75(4): 809-822.
9. Khoshian N, Shaghaghi M. A Glance at Plagiarism and Recognizing the Most Important Detection and Prevention Software. Karagah. 2019; 13(47): 147-165.
10. Firouzian M. An Amazing Plagiarism. Research Mirror. 2015; 26(154): 65-66.
11. Batha'i SZ. Plagiarism: Definition, examples and strategies of prevention, prevention and diagnosis. Karagah. 2011; 5(16): 6-18.
12. Ma'şoumi M. Research in the Meaning of the Term Divan. Journal of Mirror of Heritage. 2021; 68(19): 181-194.
13. Quşunī M. Qāmūs al-Aṭibbā wa Nāmūs al-Alibbā. Damascus: Al-Majma al-Loğ ha al-Arabia; 1999. Vol.2. [Arabic]
14. Rağeb Işfahani H. Muḥzerat al-'Udaba' w muḥawerat al-Shu'ara' w al-Bulağa'. Beirut: Dār al-Arqam; 1999. Vol.2 p.653. [Arabic]
15. Qirwani I. Zahr al-Adab wa tamar al-Albab. Research by Ṭawilī YA. Beirut: Dār al-Kutub al-Ilmīyya; 1995. Vol.2 p.88. [Arabic]
16. Azdi Sahari A. Kitāb ul mā'. Research by Hamoudi HH. 1st ed. Tehran: Iran University of Medical Sciences-Institute of Medical History, Islamic Medicine and Complementary Studies; 2007. p.390, 528, 590. [Persian]
17. Azdi Sahari A. Kitāb al-Mā': 'Awwal mu'jam ṭibbī lughawī fi al-Tārikh. Edited by Ḥammūdī HH. 'Umān: Al-Maṭba'a al-Sharqiyya; 1996. Vol.3 p.984. [Arabic]
18. Qaḍī ṣa'ed Andolusi S. At-ta'rif, Research by Jamshidnejad GH-R. Tehran: Mirāṭe Maktoob; 1997. Vol.1 p.27. [Arabic]
19. Abwalfidaḥamuwy E. Taqwim al-Buldan. 1st ed. Qahireh: Maktaba al-Ṭaqafah al-Diyniah; 2007. p.204. [Arabic]
20. Ibn Abī Uşaybi'ah A. 'Uyun al-Anbā' fi Ṭabaqāt al-Aṭibbā. Edited by Najjār Ā. Cairo: The Egyptian Egyptian Public Library; 2001. Vol.3 p.234. [Arabic]
21. Moḥebbi MA. Kholāṣa al-Aṭar. Beirut: Dār al-Şadr; 1999. Vol.4 p.333. [Arabic]
22. Fowzi'amer H. Al-Aṭibbā al-Quşunīyūn. Introduced by Esfahani MM. Tehran: Iran University of Medical Sciences; 2009. p.38. [Arabic]
23. Shakeri T, Rezaei Orimi J. Introduction and critique of the article "Anatomy of Bones in Medical Writings in Islamic Period: A Comparative Study on Tib al-Maleki by Ahwazi and Canon by Avicenna". Journal of Medical History. 2021; 13(46): 1-11.
24. Arezaei H. Is He Truly Ibn al-Nafīs? A Study on the Name and Title of 'Alā' al-Dīn al-Qarashī. MHJ. 2020; 12(44): 1-26.
25. Firouzabadi M. Ghamous al-Moḥiṭ va Ghabous al-Vasit. Beirut: Dār al-Kutub al-Ilmīyya, 1995. p.364. [Arabic]
26. [Ibn al-Nafīs] al-Qarashi A. Al-Shāmil fi al-Şinā't al-Ṭibbīyyah (The Comprehensive Book on Medicine), Research by Ziydan Y. Abuzabī: Al-Majma'al-Ṭeqaffī; 2002. [Arabic]
27. Amin SH. Literary plagiarism. Hafez Magazine. 2012; 92: 41-48.